

TÜRKİYE VE AVRUPA ÜLKERİNİN SOSYAL HİZMET POLİTİKALARININ ÇEŞİTLİ GÖSTERGELER AÇISINDAN KARŞILAŞTIRILMASI

Seyyid Ali ERTAŞ

Öğr. Gör. ,Yozgat Bozok Üniversitesi/Yerköy Adalet MYO

Mehmet BATI

Doç. Dr., Recep Tayyip ERDOĞAN Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi

ÖZET

Türkiye ile 28 Avrupa ülkesinin uyguladıkları sosyal hizmet politikaları, sosyal hizmet alanına ait göstergeler kullanarak, kümeleme analizi yardımıyla karşılaştırılmıştır. Analizde kullanılan değişkenler ise; sağlanan sosyal destek, alkol bağımlılığı, bakım ve yardım sağlanan kişiler, boşanma göstergeleri, bulaşıcı hastalıkla ilgili ölümler, şüpheli ve suçlu, eğitimi ve öğretimi erken terk edenler, eğitime ve öğretime katılım, evde bakım hizmeti alanlar, kamu sağlık harcamaları, yoksulluk riski altında olan gençler, engelli istihdam oranı, engelli işsizlik oranı, günümüzde depresif belirtisi olan insanlar, tütün ürünlerinin kullanım sıklığı, göç, yaşlıların yoksulluk riski oranı, yoksulluk veya dışlanma riski taşıyanlar, sosyal dışlanma riski taşıyanlardır. Analiz sonucunda ise, en fazla sekiz küme elde edilmiştir. Birinci kümede; İrlanda, Macaristan, Bulgaristan, ikinci kümede; Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, üçüncü kümede; Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Avusturya, Slovenya, Polonya, Kıbrıs, dördüncü kümede; Yunanistan, Slovakya, Fransa, Türkiye, beşinci kümede; Lüksemburg, Finlandiya, altıncı kümede; Danimarka, Hollanda, Malta, İsveç, yedinci kümede; Almanya, İngiltere, sekizinci kümede ise; Belçika, Portekiz, İspanya, İtalya yer almaktadır. Ülkeler farklı kümelerde yer aldıklarından dolayı, uygulamış oldukları sosyal hizmet politikalarında farklılık göstermektedir. Ancak, aynı kümede yer alan ülkelerin uygulamış oldukları sosyal hizmet politikaları benzerlik göstermektedir.

Anahtar Kavramlar: Sosyal Hizmetler, Kümeleme Analizi, Türkiye ve Avrupa.

1. GİRİŞ

Sosyal hizmetler, bireyin, ailenin ve toplumun kontrolleri dışında meydana gelen, istismar, şiddet, bakıma muhtaç, yaşlılık ve engelli durumundaki insanlara yapılan ve sorunları çözen ve iyileştiren her türlü rehabilite uygulamalarıdır (Özdemir, 2012:125). Yıldırım'a göre sosyal hizmet, bireysel, toplumsal ve aile ilgili sorunları çözmeye destekleyici olan ve her türlü problemleri ortadan kaldıran bir bilim olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım, 2007:17). Çiftçi ve Doğan (2016)' a göre sosyal hizmet, sosyal anlamda gelişmeyi, iyileşmeyi ve insanlara ait sorunları ortadan kaldırmaya dönük uygulamalardır (Çiftçi ve Doğan, 2016:6). Kaya (2017)'ye göre, sosyal hizmet, toplumdaki bakıma muhtaç yaşlı ve engelli olan bireylere, şiddet gören bayanlara vb. dezavantajlı insanların problemlerini çözen, refahlarını artıran ve toplumda saygı değer bireye dönüştüren uygulamalardır (Kaya, 2017:64). Bahle (2003)'e göre, sosyal hizmet, sosyal adalet ve insan haklarını temel alarak, toplumda yaşayan her türlü probleme sahip insanların problemlerine çözüm bulan ve sorunları ortadan kaldırmaya yardım eden bir bilimdir (Bahle, 2003:5-20). Günümüzde sosyal hizmet uygulaması genellikle daha geniş kapsamlıdır. "Sosyal hizmet, birey, grup ve toplumun sosyal çevre ile bağlantılı sorunlarını (sosyal çevre burada aile, okul, iş yeri ve toplum olabilir) çözmekte yardımcı olmayı hedefleyen bir meslek ve disiplindir. Kır veya kentte yaşayan; çalışan veya çalışmayan çocuk, genç, yetişkin, yaşlı, hasta, özürlü, suçlu, korumaya muhtaç olan; istismar edilen birey ve gruplara önleyici veya rehabilite edici/iyileştirici hizmetler sunmak, bu sorunların ortaya çıkmasına etki eden plan ve politikalara ilgi çekmektir" (Bulut, 2007). Aşağıda yer alan tabloda, sosyal hizmetin ilgi alanları ve çalışma şekli yer almaktadır.

Tablo 1. Sosyal Hizmetin İlgi Alanları ve Çalışma Şekli

KİŞİSEL;	AİLEVİ;	TOPLULUK;
Akıl Rahatsızlıkları, İntihar, İlaç Bağımlılığı, AIDS, Suçluluk	Bağımlılık, Çocuk istismarı, Boşanma, Evsizlik vb.	İşsizlik, İrkçılık, Barınma, Eğlence imkânları vb.
PROBLEMLER		SOSYAL HİZMET POLİTİKALARI

Kaynak: Farley ve vd, 2003.

Bunlardan hareketle sosyal hizmetlerin özellikleri ise şu şekilde sıralayabiliriz (Yıldırım, 2007:18);

- Sosyal hizmetin odak noktası kişidir. Kişinin çevreyle olan problemlerini iyileştirmeye çalışır.
- Geleneksel sosyal hizmet, sorunlu olan hasta ile durum tespiti yapar, soruna yönelik organizasyon dâhilinde iyileştirici uygulamayı faaliyete geçirir.
- Sosyal hizmet sürecinde temel nokta yakınlıktır.
- Sosyal hizmet, temel olarak bireyin kendisini anlamasına ve diğer insanlarla ilişkisini geliştirmesine yardım etmeye çalışır.
- Sosyal hizmet, psikolojik sorunlarla yakından ilgilenir.

Bu çalışmanın amaçları arasında, Türkiye ve 28 Avrupa ülkesinin, dezavantajlı bireylere, ailelere ve gruplara uygulamış oldukları sosyal hizmet politikalarını karşılaştırmak ve bu ülkelerin uyguladıkları sosyal hizmet politikalarının birbirlerine benzeyip benzemediğini ortaya koymak yer almaktadır.

Tuncay (2009), “Sosyal Hizmet Uygulamasında Empatiyi Yeniden Düşünmek”, isimli çalışmasında, sosyal hizmet kavramı ve sosyal hizmette empati kavramları ele alınmıştır. Sosyal hizmette empati kavramı nasıl ortaya çıktığı araştırılmıştır. Özdemir (2012), “Dini Sosyal Hizmetlerin Temeli”, isimli çalışmada, dini sosyal hizmetlerin neler olduğu incelenmiştir. Altındaş (2010), “Evdeki Sağlık Hizmeti ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri”, isimli çalışmada, evde sağlık hizmetlerinin neler olduğunun üzerinde durulmuştur. Bayraktaroğlu ve Adıgüzel (2015), “Sosyal Hizmetlerde Yönetim ve Organizasyonun Önemi Üzerine”, isimli çalışmada, sosyal hizmetin kurumlarında yönetim ve organizasyon kavramlarının nasıl benimseneceği ve uygulanacağı konusu üzerinde durulmuştur. Çalış ve Zengin (2017), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Araştırması: Son 10 yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında Yazılan Tezler Üzerine Bir İnceleme”, isimli çalışmada, son 10 yılda Türkiye’deki tüm sosyal hizmet anabilim dallarında kaleme alınan yüksek lisans ve doktora tezleri doküman incelenmesi tekniği ile hangi sosyal hizmetler alanında tezler yazıldığı incelenmiştir. Zengin ve Çalış (2017), “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları ve Çalışma Koşulları”, isimli çalışmada, sosyal hizmet uzmanlarının mesleki olarak uygulama süreçleri, diğer insanlarla ilişkileri, iş ortamı gibi durumlar istatistiksel analiz ile incelenmiştir. Aydın (2009), “Avrupa Birliği’ne Uyum Çabaları Ekseninde Yerel Yönetimler ve Sosyal Hizmetler İlişkisi”, isimli çalışmada, yerel yönetim ve sosyal hizmetler arasındaki ilişki ele alınmıştır. Ayrıca, AB’ye adaylık süreciyle birlikte sosyal hizmetler alanında yapılan değişiklikler değerlendirilmiştir. Ergenç (2009), “Sosyal Politikalarda ve Sosyal Hizmetlerde Değişim Süreci (Yeni Bir Model Önerisi)”, isimli çalışmada, merkezi ve yerel yönetimlerde sosyal hizmetler çerçevesinde neler yapılması gerekir bunun üzerine bir model ortaya konulmuştur. Şahin (2001), “Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Mülakat”, isimli çalışmada, sosyal hizmetler uygulamalarındaki sorunları açıklamada istisnaya dayalı çözümlerin oluşturulması üzerinde durulmuştur. Alptekin ve vd. (2017), “Türkiye’de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor”, isimli çalışmada, Türkiye’de sosyal hizmet eğitimi üzerine bir araştırma yapılmıştır. Lisans ve lisansüstü sosyal hizmet eğitimi ayrı şekilde değerlendirilmiştir.

Çalışma, literatürde daha önce Türkiye ve 28 Avrupa ülkesinin, sosyal hizmete ait göstergeler kullanarak, sosyal hizmet politikalarının karşılaştırması, istatistiksel analiz olan kümeleme analizi ile yapılmamıştır. Bu çalışma, Türkiye ve 28 Avrupa ülkelerinin kümeleme analizi kullanarak, sosyal hizmet politikalarının birbirine benzeyip benzemediğinin tespiti, çok değişkenli istatistiki yöntemle karşılaştırılmasıyla literatürdeki boşluk doldurulacaktır.

2. METEDOLOJİ

Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin uyguladığı sosyal hizmetler politikalarının karşılaştırılabilmesi ve etkinliklerinin belirlenebilmesi için kümeleme analizinin kullanımını gerekli kılmaktadır. Bu analiz daha önce Jacquemin and Sapir (1996); Yaz (2014); Karabulut ve vd. (2004); Çelik (2013); Topak (2010); Ertaş ve Atik (2016); çalışmalarında uygulamışlardır. Bu çalışma, analizde kullanılan değişkenlerin fazlalığı ve çoğu değişkenlerin ilk olması bakımından diğer çalışmalardan farklıdır.

2.1. Kümeleme Analizi

Belirli gözlemleri birbirinden farklı kriterler kullanarak benzer özelliklerine göre bir araya getiren istatistiksel bir yöntemdir. Kümeleme analizinde amaç, çeşitli özellikler bakımından, gruplanmamış gözlemleri yakınlık derecelerine göre kümelemektir (Ertaş ve Atik, 2016:13).

Analiz sonucunda, her bir kümede yer alan gözlemlerin homojen yapıya sahip olduğu beklenir. Farklı kümede yer alan gözlemlerde birbirine karşı heterojen yapıdadırlar.

Kümeleme analizinin kullanıldığı yerlere baktığımızda ise, boyut indirgemek, değişkenleri ve gözlemleri gruplamak için kullanılmaktadır.

2.1.1. Kümeleme Analizinin Aşamaları

- Öncelikle veri matrisi hazırlanır
- Benzerlik ya da uzaklık matrislerinin elde edilmesi
- Kümeleme tekniğinin tespit edilmesi (Aşamalı/Aşamalı olmayan)
- Son olarak, analiz sonuçlarının yorumlanması

2.1.2. Kümeleme Yöntemleri

Kümeleme tekniği ikiye ayrılmaktadır. Bunlar; Aşamalı kümeleme yöntemi ve aşamalı olmayan kümeleme yöntemleridir.

Aşamalı Kümeleme Yöntemleri

-Aşamalı kümeleme tekniğini uygularken ağaç grafiğinden yararlanılmaktadır. Gözlem sayısı 300-400 den küçük durumlarında uygulanmaktadır. Aşamalı kümeleme tekniğini birleştirici ve ayrıştırıcı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Hubert, 1974).

-Birleştirici aşamalı kümeleme yöntemi; İlk başlarda her bir gözlem ayrı bir grupta gibi düşünülür, sonraki aşamada, en yakın iki gözlem bir araya getirilip, küme sayısı bir azaltılarak son aşamada tek bir küme çatısı altında toplanır.

-Ayrıcı Aşamalı Kümeleme Yöntemi; Başlangıçta tüm gözlemler tek bir kümede yer almaktadır. Aralarındaki uzaklık ölçüsü fazla olduğundan gözlemleri ayırma yoluna gidilerek küçük gruplar elde edilir.

Aşamalı Olmayan Kümeleme Yöntemi

Gözlemleri, göstergeler açısından homojen ve heterojen yapılara ayıran yöntemdir. Yani, kullanılan değişkenler açısından birbirine benzeyen gözlemleri tek bir kümede toplayan, kullanılan değişkenler açısından farklı özellik gösteren gözlemleri ayrı kümelerde gruplayan yöntemdir (Sharma ve Wadhawan, 2009:12).

4. ANALİZDE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

<i>Göstergeler</i>	<i>Yıl</i>	<i>Ölçü Birimi</i>
Sağlanan Sosyal Destek	2016	%
Alkol Bağımlılığı	2016	%
Bakım ve Yardım Sağlanan Kişiler	2016	%
Boşanma Göstergeleri	2017	%
Bulaşıcı Hastalıkla İlgili Ölümler	2017	Sayı
Şüpheli ve Suçlu	2017	Sayı
Eğitimi ve Öğretimi Erken Terk Edenler	2017	%
Eğitime ve Öğretime Katılım	2017	Sayı
Evde Bakım Hizmeti Alanlar	2016	%
Kamu Sağlık Harcamaları	2016	Milyon Euro
Yoksulluk Riski Altında Olan Gençler	2016	%
Engelli İstihdam Oranı	2016	%
Engelli İşsizlik Oranı	2016	%
Günümüzde Depresif Belirtisi Olan İnsanlar	2014	%
Tütün Ürünlerinin Kullanım Sıklığı	2014	%
Göç	2015	%
Yaşlıların Yoksulluk Riski Oranı	2017	%
Yoksulluk veya Dışlanma Riski Taşıyanlar	2016	%
Sosyal Dışlanma Riski Taşıyanlar	2017	Binde

Kaynak: Veriler; Eurostat, Word Bank'tan elde edilmiştir.

5. KÜMELEME ANALİZİNİN UYGULANMASI VE BULGULAR

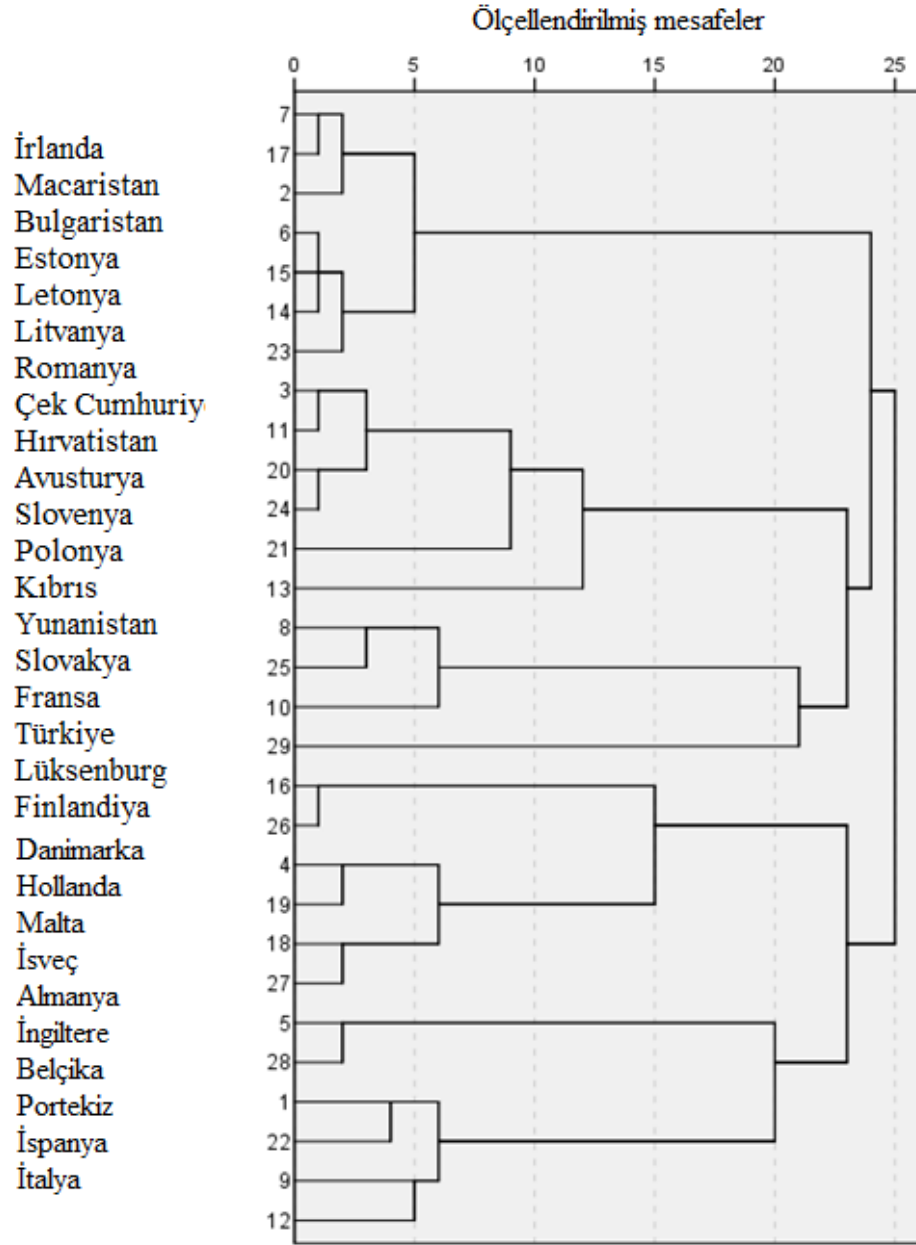
Analizi yapmadan önce, uygulamada kullanılan gözlemlerin ölçü birimlerinin birbirinden farklı olmasından dolayı standartlaştırma işlemi gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, kümeleme analizi yapılmış olup, Ward tekniği ile yığışım tablosu ve ağaç grafiği (dendogram) elde edilmiştir. Çalışmada, 19 sosyal hizmetler alanına ait göstergeler kullanılarak, analiz SPSS'te gerçekleştirilmiştir. Elde edilen sonuçlardan birisi olan Agglomeration Schadule (yığışım tablosu) aşağıda Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2'ye göre, ilk satır kümeleme analizinin ilk aşamasını göstermekte olup 28 kümeden meydana gelmektedir. Birleştirilmiş küme başlığı kısmında yer alan 'Küme 1'de 7. gözlem (İrlanda) ile 17. gözlem (Macaristan) birbirine en yakın iki gözlem olarak göze çarpmaktadır. Buna ilaveten, bir sonraki katsayılar sütunu ise gözlemler arasındaki uzaklık mesafesini ölçmekte olup ve 1.114 olarak gerçekleşmiştir. Bu katsayı kareli öklid uzaklığı olarak bilinir. Kümenin ilk görüldüğü aşama yazan sütun ise, o satırdaki iki gözlemin hangi aşamada bir diğer gözlemlerle bir araya gelerek grup oluşturduğunu göstermektedir. 7. aşamaya geçtiğimizde ise 2. ülkenin (Bulgaristan) 7. ve 17. ülkelere dâhil olduğu ve kümenin ilk görüldüğü aşama sütunun küme 2'nin 7. aşamasında bir kümenin oluştuğunu görmekteyiz. İkinci aşamaya bakıldığında, birbirine en yakın 16. (Lüksemburg) ve 26. (Finlandiya) ülkeler ikinci bir ikiliyi oluşturmaktadırlar. Ülkelerin aralarındaki mesafeye ise 2,427'dir. Bu ikiliye 22. aşamada Danimarka bu ikiliye dâhil olarak kümeye dönüşmüştür.

Tablo 2. Yığışım Tablosu (Ward Tekniği İle)

Aşama	Birleştirilmiş Küme		Katsayılar	Kümenin ilk Görüldüğü Aşama		Sonraki Aşama
	Küme 1	Küme 2		Küme 1	Küme 2	
1	7	17	1,114	0	0	7
2	16	26	2,427	0	0	22
3	6	15	3,774	0	0	5
4	3	11	5,239	0	0	13
5	6	14	6,879	3	0	9
6	20	24	8,971	0	0	13
7	2	7	11,159	0	1	15
8	4	19	13,536	0	0	19
9	6	23	15,970	5	0	15
10	5	28	18,786	0	0	23
11	18	27	21,623	0	0	19
12	8	25	25,096	0	0	18
13	3	20	28,987	4	6	20
14	1	22	33,271	0	0	17
15	2	6	38,501	7	9	27
16	9	12	44,194	0	0	17
17	1	9	50,601	14	16	23
18	8	10	57,295	12	0	24
19	4	18	63,995	8	11	22
20	3	21	73,673	13	0	21
21	3	13	86,913	20	0	26
22	4	16	103,227	19	2	25
23	1	5	123,795	17	10	25
24	8	29	145,395	18	0	26
25	1	4	168,963	23	22	28
26	3	8	193,215	21	24	27
27	2	3	218,478	15	26	28
28	1	2	245,000	25	27	0

Bu süreç, 28. aşamaya gelinceye kadar devam edecektir. Yığışım tablosunu incelersek, katsayılar sütununda bulunan gözlemler (ülkeler) arasındaki mesafenin gittikçe arttığını görülmektedir. Örneğin birinci aşamada 7. ve 17. ülkeler arasındaki mesafe 1,114 iken son aşamada bu mesafe giderek artmış ve son aşamada bulunan 1. ve 2. ülke arasındaki mesafe 245,000 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 2 'de yapılan bu gözlem ve yorumları, Şekil 1 'de yer alan ağaç grafiğinde de görmemiz mümkündür. Bu ağaç grafiği soldan sağa doğru okunmaktadır.

Şekil 1: Ağaç Grafiği (Dendrogram)

Tablo 2'ye göre en ideal küme sayısı sekizdir. İdeal küme sayısının tespiti ise, yığılım ve ağaç grafiğinden tespit edilmektedir. En ideal sayısının sekiz olmasının nedeni ise, yığılım tablosu ile ağaç grafiği tutarlılık göstermesidir.

Tablo 3. Kümeleme Tablosu

Küme Numarası	Küme Elemanları
1. Küme	İrlanda, Macaristan, Bulgaristan,
2. Küme	Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya
3. Küme	Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Avusturya, Slovenya, Polonya, Kıbrıs
4. Küme	Yunanistan, Slovakya, Fransa, Türkiye
5. Küme	Lüksemburg, Finlandiya
6. Küme	Danimarka, Hollanda, Malta, İsveç
7. Küme	Almanya, İngiltere
8. Küme	Belçika, Portekiz, İspanya, İtalya

Tablo 3, Avrupa ülkelerinin ve Türkiye'nin kendi içerisinde, uyguladıkları sosyal hizmet politikalarında bir bütünlüğün olmadığını yani birbirinden farklı sosyal hizmet politikalarının olduğunu göstermektedir. Türkiye ise, Yunanistan, Fransa, Slovakya ile birlikte bir kümede yer almıştır, yani, Türkiye'de uygulanan sosyal hizmet politikaları, Yunanistan, Fransa, Slovakya ülkelerinde uygulanan sosyal hizmet politikaları aynı kümede yer alması bakımından benzer özellik göstermektedir.

SONUÇ

Avrupa yer alan ülkeler gerek sosyal gerekse ekonomik yapıları birbirinden ayrılmaktadır. Çünkü Avrupa, merkez (gelişmiş) ve çevre (az gelişmiş) ülkelerin yer aldığı bir kıtadır. Dolayısıyla, bu ülkelerin sosyal ve ekonomik alanlarda uygulamış oldukları politikalarda farklılık ve benzerlik ortaya çıkabilir. Bu çalışmada literatürde daha önce yapılmayan, Avrupa'da yer alan ülkelerin farklı göstergeler ışığında, bireylere, ailelere ve topluma uyguladıkları sosyal hizmet politikaları istatistiksel yöntemlerden olan kümeleme analizi kullanarak karşılaştırılmıştır. Türkiye'nin uyguladığı sosyal hizmet politikalarının Avrupa ülkeleri karşısındaki görece düzeyi, çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden kümeleme analizi kullanılarak, 19 sosyal hizmet alanına ait; sağlanan sosyal destek, alkol bağımlılığı, bakım ve yardım sağlanan kişiler, boşanma göstergeleri, bulaşıcı hastalıkla ilgili ölümler, şüpheli ve suçlu, eğitimi ve öğretimi erken terk edenler, eğitime ve öğretime katılım, evde bakım hizmeti alanlar, kamu sağlık harcamaları, yoksulluk riski altında olan gençler, engelli istihdam oranı, engelli işsizlik oranı, günümüzde depresif belirtisi olan insanlar, tütün ürünlerinin kullanım sıklığı, göç, yaşlıların yoksulluk riski oranı, yoksulluk veya dışlanma riski taşıyanlar, sosyal dışlanma riski taşıyanlar farklı göstergeler ışığında incelenmiştir.

Analiz sonucunda ise, en fazla sekiz küme elde edilmiştir. Birinci kümede; İrlanda, Macaristan, Bulgaristan, ikinci kümede; Estonya, Litvanya, Letonya, Romanya, üçüncü kümede; Çek Cumhuriyeti, Hırvatistan, Avusturya, Slovenya, Polonya, Kıbrıs, dördüncü kümede; Yunanistan, Slovakya, Fransa, Türkiye, beşinci kümede; Lüksemburg, Finlandiya, altıncı kümede; Danimarka, Hollanda, Malta, İsveç, yedinci kümede; Almanya, İngiltere, sekizinci kümede ise; Belçika, Portekiz, İspanya, İtalya yer almaktadır.

Görüldüğü üzere, ülkeler farklı kümelere yer aldıklarından dolayı, uygulamış oldukları sosyal hizmet politikalarında farklılık göstermektedir. Ancak, aynı kümede yer alan ülkelerin uygulamış oldukları sosyal hizmet politikaları benzerlik göstermektedir. Türkiye, Yunanistan, Fransa ve Slovakya ile aynı kümede yer almıştır. Dolayısıyla da, bireylere, ailelere ve topluma yönelik uygulamış oldukları sosyal hizmet politikalarında benzerlik göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Alptekin, K., ve vd., (2017), "Türkiye'de Sosyal Hizmet Eğitiminde Neler Oluyor?", 28(2): 50-69.
- Altuntaş, M., ve vd. (2010), "Evde Sağlık Hizmeti Ve Günümüzdeki Uygulama Şekilleri", Tepecik Eğitim Hast Derg, 20(3): 153-8.
- Aydın, H., (2009), "Avrupa Birliği'ne Uyum Çabaları Ekseninde Yerel Yönetimler Ve Sosyal Hizmetler İlişkisi", Türk İdare Dergisi, 28-43.
- Bahle, T. (2003), "The changing institutionalization of social services in England and Wales, France and Germany: is the welfare state on the retreat?", Journal of European Social Policy, 13(1): 5-20.
- Bayraktaroğlu, S. ve Adıgüzel, O., (2015), "Sosyal Hizmetlerde Yönetim Ve Organizasyonun Önemi Üzerine", Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 1-8.
- Bulut, I. (2007), "Sosyal Hizmet Uzmanı Unvanı Hakkında", Erişim Tarihi: 01.03.2019 http://www.sosyalhizmetuzma-ni.org/sosyal_hizmet_unvani_hakkinda.htm
- Çelik, Ş. (2013), "Kümeleme Analizi ile Sağlık Göstergelerine Göre Türkiye'deki İllerin Sınıflandırılması", Doğu Üniversitesi Dergisi, 14(2), 175-194.
- Ergenç, S. (2009), "Sosyal Politikalarda ve Sosyal Hizmetlerde Değişim Süreci (Yeni Bir Model Önerisi)", Denetim, (1): 35-41.

- Ertaş, S. A.; Atik, H. (2016), “Kalkınma Göstergeleri Bakımından Türkiye’nin Avrupa Birliği Ülkeleri Arasındaki Yeri: İstatistiksel Bir Analiz”, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 48: 199-218.
- Farley, O. Ve vd., “Direct practice in social work”, Boston:Pearson Education,Inc, 272-450.
- Hubert, L. (1974), “ Approximate evaluation techniques for the single-link and complete-link hierarcihal clustering procedures”, Journal of the American Statistical Association, 69: 698-704.
- Jacquemin, Andre and A. Sapir; (1996), “Is a European Hard-Core Credible? A Statsitical Analysis”, KYKLOS, 49, pp. 105-117.
- Karabulut, M., Gürbüz, M. ve Sandal, E.K. (2004), “Hiyerarşik Kluster (Küme)Teknikleri Kullanılarak Türkiye’deki İllerin Sosyo-Ekonomik Benzerliklerinin Analizi”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2(2), 65-78.
- Kaya, T., (2017), “Türkiye’de Belediyelerin Sosyal Yardım Ve Sosyal Hizmet Sorumluluğu: Muratpaşa ve Kepez Belediyeleri örneği”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 60-64.
- Özdemir, S., (2012), “Dinî Sosyal Hizmetlerin Temelleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25: 193-211.
- Sharma, M., ve Wadhawan, P. (2009), “A Cluster Analysis Study Of Small And Medium Enterprises”, IUP Journal of Management Research, 8 (10), 7-23.
- Şahin, F., (2001), “Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Mülakat”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 4(4).
- Topak, M. (2010), “İmalat Sanayinde Firma Risklerinin Belirlenmesi: Kümeleme Analizi Yöntemiyle Ampirik Bir Çalışma”, Ekonometri ve İstatistik, 11: 101-115.
- Tuncay, T., ve İl, S., (2009), “Sosyal Hizmet Uygulamasında Empatiyi Yeniden Düşünmek”, Toplum ve Sosyal Hizmet, 20(2): 20-55.
- Yıldırım, K.(2007), “Sosyal Hizmet”, Sakarya Yayıncılık, 1-546.**
- Zengin, Ç. ve Çalış, N., (2017), “Sosyal Hizmet Uzmanlarının Mesleki Uygulamaları Ve Çalışma Koşulları”, Toplum ve Sosyal Hizmet, 47-68.